

Bewegingsonderwijs in het speciaal (basis)onderwijs en praktijkonderwijs: een vak apart

Bewegingsonderwijs in het speciaal (basis)onderwijs kent andere accenten. Net als bij ander basisonderwijs vinden de schoolleiders in het speciaal (basis)onderwijs het ontwikkelen van motorische vaardigheden belangrijk bij bewegingsonderwijs. Voor het speciaal (basis)onderwijs wordt dat gevolgd door sociale vorming, schoolleiders vinden dat vaker belangrijk dan die in het regulier onderwijs. Verder geven de schoolleiders in het s(b)o aan dat er veel persoonlijke aandacht wordt gegeven aan leerlingen. Vakleerkrachten hebben daarin een belangrijke rol. Wat betreft lestijden voor bewegingsonderwijs gaat in het speciaal onderwijs relatief veel tijd op aan omkleden en vervoer van/naar de accommodatie. De kwaliteit van het bewegingsonderwijs op hun schoollocatie beoordelen de schoolleiders als goed. Dit zijn een paar belangrijke bevindingen van de 1-meting bewegingsonderwijs en sport in het speciaal onderwijs, uitgevoerd door het Mulier Instituut. In dit artikel worden deze bevindingen verder toegelicht.

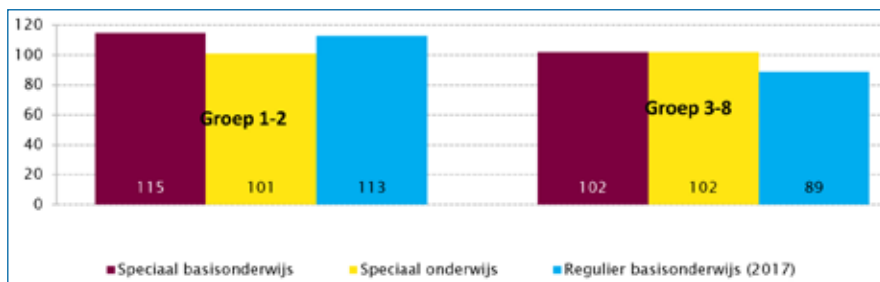
TEKST JORIEN SLOT-HEIJS EN JO LUCASSEN

Het speciaal onderwijs is in te delen in verschillende onderwijstypen, met verschillende kerndoelen voor bewegingsonderwijs:

- Naar het speciaal basisonderwijs gaan kinderen met leerproblemen, opvoedingsmoeilijkheden of gedragsproblemen die extra onderwijsbegeleiding nodig hebben. Voor het bewegingsonderwijs gelden dezelfde kerndoelen als die voor het regulier basisonderwijs. Daarnaast wordt het bewegingsonderwijs geacht ook een bijdrage te leveren aan vakoverstijgende doelen, aan de brede vorming van emotionele en verstandelijke ontwikkeling en sociale vaardigheden bij kinderen.
- Het speciaal onderwijs is verdeeld in vier clusters. Er zijn scholen voor blinde en slechtziende kinderen (cluster 1), scholen voor dove en slechthorende kinderen en kinderen met een taal-/ spraakontwikkelingsstoornis (cluster 2), scholen voor kinderen met een motorische of verstandelijke beperking en langdurig

zieke kinderen (cluster 3) en scholen voor kinderen met psychische stoornissen en gedragsproblemen (cluster 4). Verreweg het grootste gedeelte van de kinderen die naar speciaal onderwijs gaan, gaan naar cluster 3 of 4. Speciaal onderwijs bestaat zowel voor primair (in dit artikel: speciaal onderwijs) als voortgezet onderwijs (in dit artikel: voortgezet speciaal onderwijs). Als wettelijk kader voor het (voortgezet) speciaal onderwijs zijn vijf kerndoelen geformuleerd, gericht op deelnemen aan verschillende bewegings- en spelactiviteiten. Voor cluster 3 gelden andere kerndoelen met meer nadruk op ervaren van en oriënteren op sport- en spelactiviteiten.

- Naar het praktijkonderwijs gaan jongeren die door middel van een persoonlijk ontwikkelplan op de maatschappij worden voorbereid, waarbij de nadruk ligt op leren door praktijkervaring. Voor praktijkonderwijs gelden de kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Figuur 1: Gemiddeld aantal minuten per week ingeroosterd voor bewegingsonderwijs volgens schoolleiders in het speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs (2019) en regulier basisonderwijs (2017)

Bron: Bewegingsonderwijs en sport in het speciaal onderwijs. Mulier Instituut: Utrecht.

▲ **Organisatie bewegingsonderwijs**

In het speciaal onderwijs en speciaal onderwijs wordt meer dan 100 minuten per week ingeroosterd voor bewegingsonderwijs (figuur 1). Voor groep 3 tot en met 8 is het gemiddelde duidelijk hoger dan de lestijd in het regulier basisonderwijs. In vergelijking met 2013 is bovendien de ingeroosterde lestijd toegenomen, behalve in groep 1-2 van het speciaal basisonderwijs (niet in figuur).

De ingeroosterde lestijd in het eerste leerjaar van het voortgezet speciaal onderwijs is wekelijks twintig minuten minder dan in het regulier voortgezet onderwijs (125 versus 145 minuten wekelijks), maar is in de hogere leerjaren juist meer (tabel 1). In de bovenbouw van het praktijkonderwijs blijft de lestijd relatief achter. Een kwart van de betrokken schoolleiders bestempelt die bovendien als onvoldoende of slecht (niet in figuur).

Niet alle ingeroosterde lestijd blijkt aan bewegingsonderwijs te kunnen worden besteed. 10 procent van de lestijd in het speciaal basisonderwijs, 15 procent in het speciaal onderwijs en zelfs 18 procent in het voortgezet speciaal onderwijs en praktijkonderwijs wordt besteed aan omkleden en vervoer van/naar de accommodatie. Dit is niet verwonderlijk, omdat een deel van de leerlingen te maken heeft met beperkingen. In perspectief van de relatief hogere ingeroosterde lestijd in vergelijking met het regulier onderwijs valt nog te bezien of

	Voortgezet speciaal onderwijs	Praktijkonderwijs	Regulier voortgezet onderwijs*
Leerjaar 1/fase 1	125	137/145	145
Leerjaar 2/fase 2	123	124/119	125
Leerjaar 3/fase 3	117	110/82	107
Leerjaar 4	111	59	96
Leerjaar 5	92	48	77**

Tabel 1: Gemiddeld aantal minuten per week ingeroosterd voor bewegingsonderwijs volgens schoolleiders in het voortgezet speciaal onderwijs, praktijkonderwijs (2019) en regulier voortgezet onderwijs (2018)

**Alle schoolniveaus samengenomen, ingevuld door sectieleiders (niet schoolleiders). **Alleen havo en vwo. Bron: Bewegingsonderwijs en sport in het speciaal onderwijs. Mulier Instituut: Utrecht.*

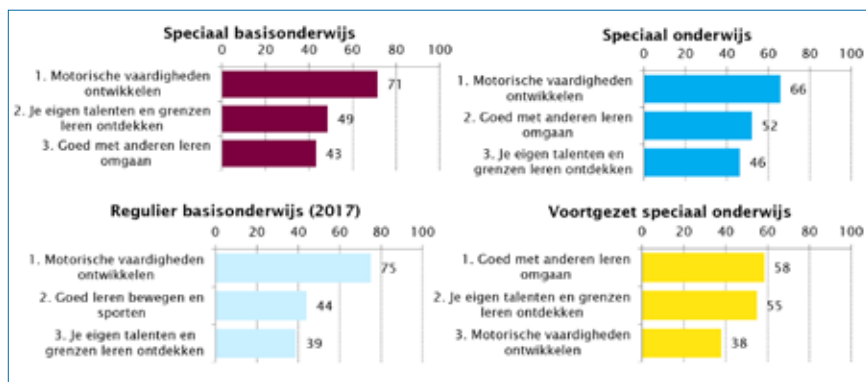
Foto: Anita Riemersma

de effectieve lestijd verschilt. Van het regulier onderwijs weten we niet hoeveel tijd van de ingeroosterde lestijd effectief wordt besteed.

In een groot deel van het speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs worden vakleerkrachten (soms in combinatie met een groepsleerkracht) voor bewegingsonderwijs ingezet, zowel in groep 1-2 (79% en 91%) als in groep 3-8 (92% en 97%). Dit is een groot verschil met het regulier onderwijs (groep 1-2: 21% en groep 3-8: 59%).

Belangrijke aspecten van het bewegingsonderwijs

Het regulier basisonderwijs onderscheidt zich enigszins van het speciaal (basis)onderwijs als het om de visie van de schoolleiders op het bewegingsonderwijs gaat. Een groot deel van alle schoolleiders in het basisonderwijs vindt het ontwikkelen van motorische vaardigheden zeker belangrijk (figuur 2). Vervolgens leggen schoolleiders in het speciaal (basis)onderwijs nadruk op het goed leren omgaan met anderen en het leren ontdekken van eigen talenten en grenzen, terwijl schoolleiders in het regulier onderwijs het goed leren bewegen en sporten vaker van belang vinden. Ook schoolleiders in het voortgezet speciaal onderwijs hechten veel waarde aan de sociale vorming, zelfs meer dan aan de ontwikkeling van motorische vaardigheden. Dit geldt ook in het praktijkonderwijs: alle schoolleiders vinden het leren van sociale vaardigheden, zoals omgaan met emoties en samenwerken, een belangrijk leerdoel voor bewegingsonderwijs (niet in figuur). Deze bevindingen zijn in lijn met de geformuleerde kerndoelen voor de verschillende onderwijsvormen.

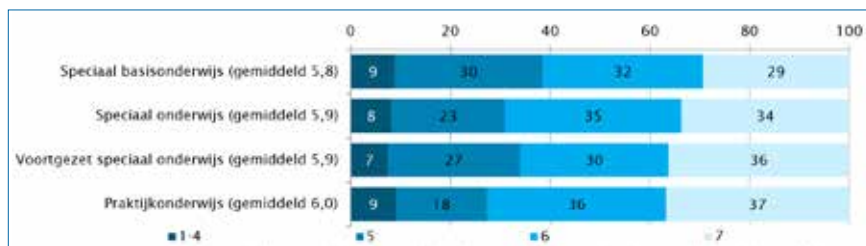

▲ Individuele aandacht

Figuur 2: Top 3 aspecten van bewegingsonderwijs die schoolleiders in verschillende onderwijsvormen in 2019 belangrijk vinden voor de leerlingen van hun school (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

Bron: *Bewegingsonderwijs en sport in het speciaal onderwijs*. Mulier Instituut: Utrecht.

Vrijwel alle schoolleiders zijn van mening dat de bewegingsactiviteiten worden aangepast aan het niveau van de leerlingen. De mate van persoonlijke aandacht voor leerlingen bij het vak in het speciaal onderwijs is gemiddeld hoog te noemen: de gemiddelde score op een 7-puntschaal is voor het speciaal basisonderwijs 5,8; voor speciaal onderwijs 5,9; voor voortgezet speciaal onderwijs 5,8 en voor praktijkonderwijs 6,0 (figuur 3). Van de scholen voor praktijkonderwijs schenkt 60 procent bij het vak veel aandacht aan leerlingen met gedragsproblemen (niet in figuur).

▲ Een ander punt waarop zichtbaar wordt dat scholen voor speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs inspanningen leveren gericht op individueel maatwerk is de inzet van extra ondersteuning voor leerlingen met achterstanden op het gebied van motorische ontwikkeling (niet in figuur). Terwijl dit bij ruim een kwart van de reguliere basisscholen gebeurt (28% structureel), heeft bij de scholen voor speciaal (basis)onderwijs de helft structurele vormen van ondersteuning, naast incidentele ondersteuning. Een flink deel van de scholen maakt voor de realisatie van dit extra aanbod gebruik van Special Heroes (ruim 30% van het speciaal onderwijs) en het Jeugdfonds Sport & Cultuur (ruim 30% van speciaal basisonderwijs en praktijkonderwijs).

Kwaliteit bewegingsonderwijs

Bij alle onderzochte onderwijsvormen zijn de ondervraagde schoolleiders overwegend positief over de gerealiseerde kwaliteit van het bewegingsonderwijs (tabel 2). Dit betreft ook de meer vakinhoudelijke aspecten van het onderwijs, zoals aanpassen van activiteiten aan het niveau van leerlingen, kunnen omgaan met gedragsproblemen en aandacht voor veiligheid (niet in figuur). Het afstemmen van de lessen op de wensen van de leerlingen wordt relatief

minder positief beoordeeld, maar nog steeds door een meerderheid positief.

	Speciaal basisonderwijs	Speciaal onderwijs	Voortgezet speciaal onderwijs	Praktijkonderwijs
0-meting (2015)	8	8	7,9	7,7
1-meting (2019)	8	8	7,9	7,8

▲ Tabel 2: Gemiddelde rapportcijfers van schoolleiders voor bewegingsonderwijs in 0- en 1-meting voor de verschillende onderwijsvormen

Bron: *Bewegingsonderwijs en sport in het speciaal onderwijs*. Mulier Instituut: Utrecht.

Passend beweegaanbod voor elke leerling

Sinds de invoering van de Wet passend onderwijs worden leerlingen pas naar het speciaal onderwijs doorverwezen als het in de 'gewone' klas echt niet meer gaat. Hierdoor komen in het speciaal onderwijs nu vooral leerlingen met een grote ondersteuningsbehoefte terecht. Ook voor het bewegingsonderwijs geldt dat er een passend beweegaanbod voor elke leerling moet zijn. Scholen voor speciaal onderwijs lijken goed in staat het passend bewegingsonderwijs te realiseren. Vooral de mate waarin rekening wordt gehouden met verschillen tussen kinderen, er aandacht is voor ieder kind persoonlijk en voor sociale vorming is opvallend. De inzet van vakleerkrachten is aanzienlijk hoger. Het speciaal onderwijs biedt meer structurele ondersteuning op het gebied van motorische ontwikkeling naast het bewegingsonderwijs.

De resultaten maken duidelijk dat van vakleerkrachten in het speciaal onderwijs een enigszins andere, meer persoonsgerichte, aanpak wordt verwacht dan van (vak)leerkrachten in het regulier onderwijs. Gezien de ontwikkeling dat meer kinderen met een ondersteuningsbehoefte op gewone basisscholen blijven, kunnen de leerkrachten LO van die scholen het nodige leren van die uit het speciaal onderwijs over 'passend onderwijs'.

Contact
j.slot@mulierinstituut.nl

Kernwoorden
onderzoek, 1-meting, speciaal onderwijs, passend onderwijs

Dit artikel is gebaseerd op resultaten uit de 1-meting Bewegingsonderwijs en sport in het speciaal onderwijs, uitgevoerd door het Mulier Instituut. Waar mogelijk zijn de resultaten vergeleken met de 0-metingen onder de verschillende onderwijssoorten (2015), zodat de ontwikkelingen ten opzichte van een aantal jaren geleden inzichtelijk zijn gemaakt. Tevens is vergeleken met het regulier onderwijs (po 2017; vo 2018). De uitkomsten voor 2019 zijn gebaseerd op de antwoorden van schoolleiders van speciaal onderwijs (n=119), speciaal basisonderwijs (n=115), speciaal voortgezet onderwijs (n=138) en praktijkonderwijs (n=78).

Verder lezen?
<https://www.kennisbanksportenbewegen.nl/>